

ОӘЖ712.01

ЭКО ДИЗАЙНДАҒЫ ФУНКЦИЯЛАРМЕН ТЕНДЕНЦИЯЛАР

Абдраманова Жанат Муратовна

j.abdramanova_91@mail.ru

Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ «Дизайн және инженерлік графика» кафедрасының аға оқытушысы, магистр, Нұр-Сұлтан, Қазақстан

Экологиялық дизайн - бұл экологиялық проблемалардың шиеленісуіне байланысты және бүкіл әлемде экологиялық, тұрақты, жасыл дизайн тұжырымдамалары түрінде кеңінен дамыған дизайнды дамытудағы заманауи тенденция. Бұл «адам - табиғат» қарым-қатынасын үйлестіру әрекеті, ол субъектілік-кеңістіктік ортаны құратын адам тарапынан жауапкершілікті, жобалау құралдары мен әдістерімен қоршаған ортаны қорғауды көздейді. Бұрын біз экологиялық жобалаудың тұжырымдамасы мен генезисін қарастырдық. Осы мақаланың мақсаты қоршаған ортаны жобалаудың функцияларын анықтау болып табылады.

«Функция» ұғымының этимологиясы (лат. «Functio» - орындау, жүзеге асыру) келесі анықтамаларды қамтиды:

1) белсенділік, кезекшілік, жұмыс; берілген қатынастар жүйесіндегі объект қасиеттерінің сыртқы көрінісі;

2) әлеуметтануда - белгілі бір әлеуметтік институттың немесе процестің жалпыға қатысты рөлі (мысалы, мемлекеттің, отбасының қоғамдағы қызметі) [1].

С.И. Ожеговтың сөздігінде «функция» келесідей анықталады:

1) философияда: басқасына тәуелді құбылыс және осы басқа құбылыс өзгерген сайын өзгереді;

2) орган, ағза орындайтын жұмыс;

3) міндет, қызмет аясы; мақсат, рөл, кез-келген нәрсе [2].

Қазіргі қоғамдағы дизайн - бұл кәсіби қызметтің саласы, сонымен қатар әлеуметтік-мәдени құбылыс, сонымен бірге салынған қоршаған ортаны жобалау, қалыптастыру және дамыту философиясы. Сондықтан жобалау функциялары әр түрлі және олар әлі нақты анықталмаған.

Экологиялық жобалау кезінде функция бірнеше нысанда көрінеді: функция экологиялық объектіні құру мақсаты ретінде; сәулет объектісінің өмірі, процесі, қозғалысы, өзгеруі, оның өмір сүруінің әлеуметтік және кеңістіктік көрінісі ретінде қызмет ету; функционалдығы көрсетілген (жобада, суреттерде және іске асырылған объектіде).

Дизайн өнімі ретінде нәрсе аспаптық функцияны (қажетті жұмысты орындауға мүмкіндік береді), белгі функциясын (белгілі әлеуметтік құндылықтар мен артықшылықтарды көрсетеді) орындайды. Олар сонымен қатар заттың бейімделу функциясын (қоршаған ортадағы адамның қалыпты өмірін қамтамасыз етуге мүмкіндік

береді), өнімді (зат қандай да бір нәтиженің, мақсаттың белгісі болған кезде), интегративті функцияны (зат дәуір бейнесін және мәдениетін қамтиды) ажыратады.

Философтардың көзқарасы бойынша дизайн адам қызметінің бір түрі ретінде трансформациялық, когнитивті, құндылық бағдарлы және коммуникативті, сонымен қатар интеграцияланған көркемдік әрекетті біріктіреді. Жобалаудың мақсаты - үйлесімді пәндік-кеңістіктік ортаны қалыптастыру арқылы адамдардың өмір сүру сапасын жақсарту, ол жобалаудың утилитарлық, техникалық және эстетикалық принциптерін үйлестіру арқылы қол жеткізіледі. Дизайн - бұл көркемдік-техникалық шығармашылықтың белгілі бір жобалық түрі болғандықтан, оның функциялары өнер функцияларын инженерлік-техникалық іс-әрекеттердің функцияларымен біріктіреді.

Дизайнның дизайнерлік шығармашылық пен өнердің бір түрі ретіндегі функцияларын көптеген авторлар зерттеген, бірақ Ю.В. Медведев «Дизайн мәні» оқулығында ашық түсіндірілген. Дизайн функциялары арасында ол мыналарды қарастырады: трансформациялық (конструктивті-морфологиялық), когнитивті (гносеологиялық), құндылық-бағдарлық (аксиологиялық), коммуникативті (коммуникативті), әлеуметтік-экономикалық тиімділік, қоршаған ортаны қорғау (экологиялық), адаптивті, тәрбиелік, көркемдік, гедонистік (эстетикалық ләззат).

Бұрын анықталған жобалау функциялары негізінде біз экологиялық жобалаудың функцияларын белгілеп, ашып көрсетеміз, өйткені бұл бағыт тек қана жобалық қызмет емес, сонымен қатар дизайнның әлеуметтік-мәдени мәні мен жауапкершілігін баса көрсететін парадигма, манифест, болашақ іс-әрекеті болып саналады.

Шығармашылық функция жобалық инженерия - бұл жобаланған объектінің барлық әлеуметтік-қажетті қасиеттерінің біртұтас құрылымы мен үйлесімді формасындағы үйлесімділік екендігімен анықталады. Дизайндың негізгі жұмыс категориялары - сурет, функция, морфология, технологиялық форма, эстетикалық құндылық. Дизайнердің жобалау қызметі қалыптастырушы сипатқа ие. Форма бойынша жұмыс істеп, оның алдында тұрған әр түрлі міндеттерді шеше отырып, дизайнер бұл форманың мағыналы болуын қамтамасыз етуге тырысады [3].

Тұтынушылардың санасы мен мәдениетін өзгерту үшін объектілерді жобалау формаларының өзі, оларды құру технологиялары ерекше болуы керек, проблемаларға назар аударып, экодизайн міндеттеріне сәйкес келетін жаңа мүмкіндіктер, бейнелер ашады.

Дизайнды тапсырыс берілген ақпаратты жеткізудің ерекше тәсілі деп санауға болады. Экологиялық жобалаудың ақпараттық қызметі жобаланатын объектінің визуалды ақпараттық мазмұнымен қамтамасыз етіледі. Композициялық, пластикалық және түсті шешімнің экспрессивтілігі арқасында тұтынушы оның мақсатын, материалын, дайындау әдісін, құрылысын, қолдану тәсілдерін түсінеді. Бұл функция қоғамның даму тенденцияларына, проблемалары мен қарама-қайшылықтарына байланысты, белгілі бір тұтынушылар топтарының құндылық мұраттарына бағытталған және стиль даму тенденцияларын көрсететін заттың әлеуметтік-мәдени мағынасын анықтауға ықпал етеді.

Заттық-кеңістіктік ортаның семантикасын зерттеу кезінде ең алдымен форма, түс, белгілер модельдері сияқты қасиеттер талданады. Форма мен стиль дегеніміз - эстетиканың материалдық-объективті, экзистенциалдық, онтологиялық, сыртқы, формальды жағы бекітілген ұғымдар. Бірақ бұл сыртқы формальды түрде ішкі мағыналы, рухани, психологиялық әрдайым жарқырайды. «Экспрессивті» негізгі тұжырымдаманың осы екі жағын да, сыртқы және ішкі, мазмұндық және формальды өзара ауысуларын да кездейсоқ емес. Материалдық мәдениеттің түрлері (киім, әдет-ғұрып, сәулет және т.б.) уақыт өте келе өзгеруі мүмкін, бірақ рәміздер (әсіресе графикалық) ұрпақтан-ұрпаққа өте мұқият көбейе береді.

Осы белгілерді түсіндіру өзгеріске ұшырауы мүмкін, оларға тән негізгі мағынаны жоғалтуы мүмкін, бірақ форма өзгермейді немесе өзгермейді. Бұл, мүмкін, адамдар ауызша түрде жеткізетін ақпаратты белгілі бір адамның түсінуінің субъективтілігіне байланысты қатты бұрмалануы мүмкін, бірақ форманы (заттық белгіні) мазмұнға қарағанда қабылдау

оңайырақ, өйткені көзбен қабылданады. Көру ауқымы кез-келген басқа тітіркендіргіштерге қарағанда маңызды, кеңістіктің пішіні, түсі, көлемі мен құрамынан қашып құтылу мүмкін емес. Бұл аударманы қажет етпейтін және подсознание деңгейінде түсінікті тіл. Пішін мен белгілердің, түстің символизм сезімі адамға генетикалық тұрғыдан тән.

Үйлесімді, табиғи-морфикалық сурет экологиялық жобалау объектісі үшін маңызды, тұтынушы үшін психологиялық және визуалды жайлылықты тудырады [4].

Экодизайнның аксиологиялық (құндылық-бағдарлық) функциясы ең маңызды, өйткені қазіргі заманғы дизайнның бұл бағыты адам мен табиғаттың қатар өмір сүру проблемаларын өзекті етеді, бүгінгі құндылықтар мен болашақ бағдарларын көрсетеді, экодизайн идеялары мен тұжырымдамалары адамдардың дүниетанымын өзгерте алады. Антропогендік орта - бұл әлеуметтік өмір мен сананың өнімі және көрінісі, қоғамның материалдық және рухани аспектілері арасындағы тығыз байланыстың иллюстрациясы. Қоғам дамуының әр кезеңі оның саяси, экономикалық, идеологиялық ұйымдастырылуында көрінеді. Осы әлеуметтік процестердің визуализациясы бізді қоршап тұрған пәндік-кеңістіктік құрылымдарда жүзеге асырылады. Адамдар құрған және құрған бүкіл пәндік-кеңістіктік орта қоғамның әлеуметтік-саяси, идеологиялық, мәдени және эстетикалық ұмтылыстарының өзіндік материалдануы ретінде әрекет етеді. Қоғамның дүниетанымы (қағидалары, құндылықтары, мұраттары мен сенімдері, философиялық, ғылыми, саяси, діни, моральдық-эстетикалық көзқарастары) әрқашан материалдық мәдениет формаларында көрініс тапқан.

Заттық-кеңістіктік ортаны құру және өзгерту бойынша адамның іс-әрекеті тек прагматикалық емес және жедел қажеттіліктерді қанағаттандыруға бағытталған, сонымен қатар білімді жинақтау мен берудің белгілі бір саласын білдіреді. Бұл тұжырымдама археологиялық және сәулеттік зерттеулердің теориялық негізі болып табылады, бұл кезде материалды формалардағы ғалымдар ежелгі адамдардың тарихын, әдет-ғұрпын, рәсімдерін зерттеп, қалпына келтіреді. Құндылық қатынастар жобалау объектісі формасының белгісі мен коммуникативтілігінің арқасында қалыптасуы мүмкін.

Экологиялық жобалаудың коммуникативті функциясы (жалпы дизайн сияқты) заттар әлемінің, объективті қоршаған ортаның заттарды қолдану және көрнекі қабылдау процесінде, сондай-ақ оларға деген көзқарастарын білдіруде адамдардың қарым-қатынасын бастауға қабілеттілігінен тұрады. тұтастай алғанда қоршаған ортаға қатысты. Бұл заттардың белгі-коммуникативті мәні және олардың әлеуметтік символикасы, белгілі бір утилитарлық және эстетикалық ақпараттың тасымалдаушысы болу және көркемдік құралдармен кодталған осы ақпаратты беру қабілетіне байланысты.

Технология мен коммуникация прогрестің негізгі нүктелеріне айналды, ал дизайн технологияның өкілі және коммуникацияның катализаторы ретінде онда жетекші орын алады. Корпоративті сәйкестілік, тану, брендтің есте қалуы, жаңа формалар мен технологиялар, интерьердің бірегейлігі мен стилі - бұл тұтынушыларды қызықтырудың тәсілдері, экономикалық бәсекелестікте сәттіліктің компоненттері болып табылатын өнімнің немесе қызметтің бағасын көтеру мүмкіндігі, сонымен қатар арандату тұтынудың жаңа айналымы. Графикалық дизайн арқылы тұтынушыға тікелей жүгінуге, шақыру, сынға алу, хабарлау, бастамалар мен іс-шаралар мен жобаларды ұйымдастыруға болады [5].

Тәрбие функциясы бұрынғыларды түзету және жаңа әлеуметтік талғамды қалыптастыру, ұрпақ тәжірибесіне негізделген белсенді өмірлік ұстанымды білдіреді. Экологиялық жобалау объектілері жеке тұлғаның экологиялық мәдениетін қалыптастыруға ықпал етуі керек, оны жоғарыда қарастырылған когнитивті, аксиологиялық және коммуникативті функциялар қамтамасыз етеді. Экологиялық мәдениет адамзат қоғамы мен табиғат арасындағы байланысты анықтайды; әлеуметтік қатынастар жүйесі, әлеуметтік және жеке адамгершілік-этикалық нормалар, көзқарастар, көзқарастар мен құндылықтардың арқасында олардың бірге өмір сүруінің үйлесімділігін қамтамасыз етеді.

Дизайнердің әлеуметтік жауапкершілігі оның қызметі мен нәтижесінің әрдайым әлеуметтік маңызы бар және өнімнің тұтынушыларына әсер ететін (физиологиялық, психологиялық, экономикалық, эстетикалық) фактілерді білуден тұрады; сұраныстар мен

мұраттарды, сән үрдістерін болжай білу қабілетінде; жобалық ұсыныстардың прогрессивтілігі деңгейінде; оның жеке талғам-талғамы тұтынушыға жүктелмеуі керек, ол тек қоғамның материалдық емес, сонымен қатар рухани мәдениетін қалыптастыратындығын түсіну арқылы.

Экологиялық жобалаудың әлеуметтік-экономикалық функциясы дизайнерлік өнімді өндіру, оларды пайдалану мен жою технологияларының тиімділігі мен үнемділігіне қойылатын арнайы талаптарды анықтайды. Экодизайн сұлулықтың, қолайлылықтың және үнемдеудің айқын және қарапайым талаптарымен қатар келесі мәселелерге ерекше назар аударады:

- жобалау, дайындау, пайдалану және жою кезінде ресурстарды тұтыну;
- материалдардың шығу тегі және жаңартылуы; экодизайнның басты мақсаты - қалпына келтірілмейтін ресурстарды минималды пайдалану арқылы сайттар, тауарлар мен қызметтерді құру және адамның экологиялық таза ортасын құру;
- өнімді пайдалану кезіндегі қауіпсіздік, денсаулыққа зиян тигізбеу, шу, шығарындылар, сәулелену, діріл және т.б азайту;
- оңай және қауіпсіз жою, қоршаған ортаға аз зиян келтіретін материалдарды қайта пайдалану мүмкіндігі.

Ақылға қонымды тұтыну қағидаттарына сүйене отырып, экологиялық дизайн өнімінің сапалары мыналар болуы керек: жан-жақтылық, модульділік, өзгергіштік, беріктік, гигиена, сәнсіздік, үнемдеу.

Энергияны үнемдейтін технологиялармен қамтамасыз етілетін қоршаған ортаны қорғау функциясы, материалдарды кәдеге жарату және қайта өңдеу, энергияны азайту және өндіріс материалдарын тұтыну, оның табиғатқа кері әсері. Бұл функцияның мысалы болып ғимараттардың қоршаған ортаға әсері минималды болып табылатын көбірек танымал жасыл ғимарат табылады. Оның мақсаты - ғимараттың бүкіл өмірлік циклі кезінде энергия мен материалдық ресурстардың шығынын азайту: жобалау, салу, пайдалану үшін алаң таңдаудан жөндеуге және бұзуға дейін [6].

Экодизайнның тартымды (лат. *Attractio* - тартымды, тартымды, сүйкімді, керемет) функциясы объектілер оң, оңай қабылданатын ақпаратты алып, тартымды, тартымды болып, эко-тенденцияға оң көзқарас қалыптастыруы керек екендігінде көрінеді. Біз бұл функцияға Ю.В. анықтаған көркемдік және гедонистік функцияларды біріктіреміз. Медведев.

Валеологиялық функция физикалық және психикалық денсаулыққа зиян келтірмеуді қамтамасыз етеді. Адамның қоршаған ортаның зиянды факторларынан тәуелділігін немесе оқшаулануын азайту эргономика, санитарлық-гигиеналық, бейнеэкология сияқты дизайнерлік бөлімдермен және негіздермен қамтамасыз етіледі.

Экодизайнның адаптивті функциясы белгілі бір тұтынушыға оның физикалық деректерін, денсаулық жағдайын, жасын, жынысын, қызығушылықтарын, талғамдық талғамдарын ескере отырып, тақырыптық-кеңістіктік ортаны бейімдеуге мүмкіндік береді. Дизайн объектілері архитектурамен салыстырғанда нақты тұтынушыға, оның физикалық және психологиялық параметрлеріне дәлірек және дәл сәйкес келетіндігін ескеріңіз.

Болжау (болашақты модельдеу) функциясы. Экологиялық дизайн жаңа көкжиектер ашады, заттардың сәнін және оларға деген көзқарасты, тұтыну стилін, өмір салтын, стиль тенденциялары мен тенденцияларын қалыптастырады. Экологиялық дизайн арқылы қоғамның келешегі мен даму жолдарын анықтауға, экологиялық таза өмір салтын қалыптастыруға болады.

Экологиялық жобалау тұрғысынан жоғарыда аталған функциялардың барлығы дизайнердің қызметі көптеген әлеуметтік-мәдени процестерге әсер ететіндігін көрсетеді, дизайн арқылы табиғи жүйелерді бұзбай, адамдар үшін үйлесімді, қолайлы орта құруға болады. және тұтынушыларды табиғатқа экоцентрлік қатынас принциптеріне сәйкес мақсатты түрде тәрбиелеу.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Минервин Г.Б., Шимко В.Т., Ефимов А.В. және т.б. Дизайн / Суретті сөздік-анықтама. / Ред. Г.Б. Минервин, В.Т. Шимко. М.: Сәулет, 2004. 61 б.
2. Бойчук О.В., Галушка О.О. Негізгі дизайн / тапсырыс беру. Л.Бикова. Харшв: ХХПІ, 1996. 28 б.
3. Власов В.Г. Өнердегі стильдер. Лексика. Т. 1 / В.Г. Власов. Санкт-Петербург: Колна, 1995. 672 б.
4. Демидова Н.Н., Камерилова Г.С. Урбанизацияланған ортаны экологиялық жобалау негіздері, 2014. 38 б.
5. Экодизайн тенденциясы: «жасыл меланхолияны» перспективалы бизнеске қалай айналдыруға болады. [Электрондық ресурс]. Кіру режимі: <https://subscribe.ru/group/1000-idej-idei-biznesa-so-vsego-mira/14518670/> (кіру күні: 05.04.2021).
6. Кондратьев, К.А. Мәдениеттің дизайны және экологиясы / Қ.А. Кондратьев - М.: МГХПУ им. С.Г. Строганов, 2000. 56 б.